

MUHAMMED b. HANEFİYYE

ce mehdî olarak ortaya çıkıp hâkimiyetini kuracağını iddia etmiştir. Bu inancın Küseyir ve Seyyid el-Himyerî'nin şiirlerine de aksettiği görülmektedir (bk. KEYSÂ-NİYYE).

Muhammed b. Hanefiyye'nin kahramanlıklarının anlatıldığı, konusu tarihî olaylara uygun olmayan dinî-destanî hikâyeler Türk halk edebiyatında *Muhammed Hanefi Cengi*, Fars edebiyatının etki alanındaki Güneydoğu Asya ülkelerinde *Hikâyât-ı Muhammed Hanefiyye* adıyla şöhret bulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 91-116; Belâzûrî, *el-Ensâb* (Zekkâr), II, 423-424; III, 463-488; Ya'kûbî, *Târih*, II, 261-263; Taberi, *Târih* (Ebû'l-Fazl), V, 13, 154, 341-342, 560-561; VI, 17, 75-77, 138; Mes'ûdî, *Mûrûcü'z-zeheb* (Abdülmâmid), III, 123; Ali b. Muhammed en-Nessâbî, *el-Mecdî fî ensâbi't-Tâlibiyyîn* (nşr. Ahmed el-Mehdevî ed-Dâmgânî), Kum 1409, s. 223; İbn Asâkir, *Târihü Dîmaşk* (Amrî), LIV, 318-359; İbn Ebû'l-Hadîd, *Serhü Nehci'l-belâğâ* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Beyrut 1385/1965, I, 243-246; İbn Hallîkân, *Vefeyât*, IV, 169-173; Nûveyrî, *Nihâye-tü'l-ereb*, XXII, 38-40; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IV, 110-129; İbn İnebe, *'Umdeyü'l-âlib*, Beyrut, ts. (Dâru mektebeti'l-hayât), s. 389-390; İbnü'l-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 15-16; Ali Sâmî en-Nesâbî, *Neşetü'l-fikrî'l-felsefi fî'l-İslâm*, Kahire 1977, II, 54-59; Fr. Buhl, "Muhammad Ibn al-Hanâfiyya", *El²* (İng.), VII, 402-403.

Mustafa Öz

MUHAMMED b. HASAN

(bk. ŞEYBÂNÎ, Muhammed b. Hasan).

MUHAMMED HASAN HAN
(محمد حسن خان)
(ö. 1313/1896)

İranlı devlet adamı ve yazar.

21 Şâban 1259'da (16 Eylül 1843) Tahran'da doğdu. Kaçar Hanı Nâsırüddin Şah'ın Merâga hâcibüddelesi Hacı Ali Han'in oğlu olup anne tarafından Kaçarlar, baba tarafından İlhanlı hükümdarlarının soyundan gelir. Muhammed Hasan, Tahran'daki dârülfünûnda eğitim gördükten sonra veliaht Kâsim Mirza'nın yaverliğine getirildi. 1858'de Hûzistan bölge sine vali ve ordu kumandanı, 1861'de de adalet bakanı olan babasının yardımıcılığını yaptı. 1863'te büyûkîlîk ikinci sekreteri ve askerî ataşe olarak Paris'e gönderildi. 1867'de İran'a döndüğünde şahın özel mütercimi oldu ve seyahatlerinde ona eşlik etti. Bu arada *Millet* gazetesi için

Fransızca'dan yazılar tercüme etti. 1871'de Devlet Basımevi ve ertesi yıl Devlet Tercüme Bürosu başkanlıklarına getirildi ve kendisine "Sanîuddevle" unvanı verildi. Resmî saraylar ve bahçeler yöneticiliği, protokol âmirliği ve Adalet bakanı yardımcı gibi görevlere tayin edildiği 1873'te Nâsırüddin Şah'ın ilk Avrupa seyahatine katıldı. Devlet Basımevi ve Tercüme Bürosu yöneticiliği sırasında çeşitli gazetelerin yayımını başlattı, birçok kitap tercüme etti ve telif çalışmalarını sürdürdü. Bunlar arasında yazısına daha önce başlayan *Nâme-yi Dânişverân* adlı biyografik çalışma özellikle anılmalıdır (I-VII, Tahran 1296-1324, şîn harfine kadar). 1878'de Nâsırüddin Şah'la birlikte tekrar Avrupa seyahatine çıktı. 1882'de Meclisi Şûrâ üyeliğine, ertesi yıl Basın Yayın bakanlığına getirildi ve bu görevi hayatının sonuna kadar sürdürdü. 1887'de kendisine "l-timâdüssaltana" unvanı verildi. Bu arada Paris ve Londra Asya cemiyetleri üyeliklerine seçildi. Şahin 1889'daki Avrupa seyahatine katıldı. 18 Şevval 1313 (2 Nisan 1896) tarihinde vefat etti ve Necefî-te defnedildi. Muhammed Hasan çok sayıda kitap telif etmiş ve Fransızca'dan pek çok tercüme yapmıştır. Ancak onun Devlet Basımevi yöneticiliği sırasında başkaları tarafından yazılmış eserleri kendi adına yayımladığı ve bunlardan *Halse yâ Hâbnâme ile Rûznâme-i Hâtitârât* dışındakilerin ona ait olmadığı ileri sürülmüştür.

Eserleri. 1. *Mir'âtü'l-büldân-ı Nâsırî*. İran bölge ve şehirlerinin tarih ve coğrafyasına dair alfabetik olarak bilgi veren bir kitaptır (I-IV, Tahran 1294-1297 h., 1367 h.; nşr. Abdülhüseyin Nevâî - Mîr Hâşim Muhibbî), Tahran 1362 h., Nevâî'nin önsözü, I, s. I-XLVI; Browne, *LHP*, VI, 453-456; Tebrizî, *Reyhânetü'l-edeb*, I, 151-152; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâsırî*, Kum, ts. (Dâru'l-fikr), I, Seyyid Rıza Sadîn önsözü; I. Krackovsky, *Târihu'l-edebi'l-coğrâfiyyi'l-Arabi* (trc. Selâhaddin Osman Hâsim), Kahire 1965, II, 548-550; Rypka, *HIL*, s. 341; Yahyâ Aryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 2535 ss., I, 264-271; Mehdi Bâmdâd, *Serh-i Hâl-i Rîcâl-i İrân*, Tahran 1371 h., III, 330-348; V. Minorsky, "Muhammad Hasan Khan", *El²* (İng.), VII, 440; Abbas Amanat, "E'temâd al-Sâltâna", *El²*, VIII, 662-666.

RIZA KURTULUS

MUHAMMED**HASENEYN MAHLÜF**

(bk. ADEVÎ, Muhammed Haseneyn).

MUHAMMED HIDIR HÜSEYİN

(محمد الخضر حسين)

Muhammed el-Hîdr b. Hüseyin b. Ali b. Ömer el-Hasenî (1876-1958)

Tunus asıllı âlim, Ezher şeyhi.

26 Recep 1293'te (17 Ağustos 1876) Tunus'un Neftaehrîninde doğdu. Ahdar la-kabını Misir, Suriye ve İstanbul'u kapsayan seyahatleri sırasında bu bölgelerde-

olup onun döneminde ilgili olaylar ve ileri gelen kişiler hakkında bilgi içerir (Tahran 1309, 1348 h.; nşr. İrec Efşâr, I-III, Tahran 1363-1368 h.). 6. *Dürerü't-ticân fî târihi Benî Eşkân*. Eşkânîler'in (m.ö. 247-m.s. 225) tarihinden bahseder (I-III, Tahran 1308-1311; nşr. Ni'met Ahmedî, Tahran 1371 h.). 7. *et-Tedvîn fî aḥvâli cibâli's-Şervîn*. Mâzenderan bölgesindeki Sevâdkûh şehrîn tarihiyle ilgilidir (Tahran 1311). 8. *Hicchetü's-sâ'âde fî haceti's-şehâde*. Kerbelâ şehidleri hakkındadır (Tahran 1304; Tebriz 1310). 9. *Halse yâ Hâbnâme*. Kaçar hânedanlığını ve o dönenin devlet adamlarını eleştiren edebî nitelikli bir eserdir (Meşhed 1324 h.; Tahran 1348 h.). 10. *Rûznâme-i Hâtitârât-ı l-timâdi's-sâltâna* (Tahran 1345 h.; nşr. İrec Efşâr, Tahran 1356 h.). 11. *Ta'bîk-i Luğât-i Coğrâfiyyâ-i Kadîm ve Cedîd-i İrân* (Tahran 1311; nşr. Muhammed Muhibbî, Tahran 1363 h.). Muhammed Hasan Han'ın ayrıca Batı dillerinden birçok tercümesi ve yazma halde bir sözlük çalışması vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Hasan Han, *Matla'uş-şems* (nşr. Teymûr Burhân Lîmûdihî), Tahran 1362 h., neşredenin girişî, s. XVI-XL; a.mlf., *Mir'âtü'l-büldân* (nşr. Abdülhüseyin Nevâî - Mîr Hâşim Muhibbî), Tahran 1362 h., Nevâî'nin önsözü, I, s. I-XLVI; Browne, *LHP*, VI, 453-456; Tebrizî, *Reyhânetü'l-edeb*, I, 151-152; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâsırî*, Kum, ts. (Dâru'l-fikr), I, Seyyid Rıza Sadîn önsözü; I. Krackovsky, *Târihu'l-edebi'l-coğrâfiyyi'l-Arabi* (trc. Selâhaddin Osman Hâsim), Kahire 1965, II, 548-550; Rypka, *HIL*, s. 341; Yahyâ Aryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 2535 ss., I, 264-271; Mehdi Bâmdâd, *Serh-i Hâl-i Rîcâl-i İrân*, Tahran 1371 h., III, 330-348; V. Minorsky, "Muhammad Hasan Khan", *El²* (İng.), VII, 440; Abbas Amanat, "E'temâd al-Sâltâna", *El²*, VIII, 662-666.